

MAYMUNUN ELİNDEN TUTTUĞU ADAM*

Nazar Eşankul**

■ Bu vaka üç yıl önce yaşanmıştı. Şu sokakta bir ev kiralayıp buraya taşındığımda ihtiyarın ahı gitmiş vahı kalmıştı; o, sokağın dönüşünde, benim oturduğum eve komşu bahçeli bir evde yaşıyordu. Onu ilk defa evinin önündeki eski sandalyede derin düşüncelere dalmış hâlde otururken görmüştüm. Kaşları çatıktı, sakal tıraşı olmamıştı; bir zamanlar kilolu olmalı ki yüzündeki kırışıklar çizgi çizgi olup bariz hâle gelmiş, biçimsiz yüzü çirkin mabutların heykellerine benzemişti, ona bakan insanın yüreği nahoş bir hisle irkilirdi. Gözleri duygusuz ve ifadesizdi; sırtında ellili yılların modasıyla dikilmiş, oldukça gösterişli bir tunik vardı, iri çenesi aşağıya sarkmış hâlde düşünceli oturuyordu. Kitapları arabadan gezgerye taşıdığım esnada güya etrafındaki âlemden artık herhangi bir iltifat beklemeyi bırakmış da hiçbir şeyin tadı kalmamış gibi bana şöyle bir baktı sonra yine aynı vaziyette gözlerini tekrar yere dikti.

Birkaç gün sonra ev sahibesinden bu ihtiyarın bir zamanlar iyi bir ressam olduğunu ve şimdi de resim yaptığını duyunca şaşırdım. Hâlbuki ben onun hakkında, hayatta talihi gülmeyen bir memur olmalı, diye düşünmüştüm. İhtiyarı daha sonra sık sık malum tuniğiyle sanki kaç gün ömrü kaldığını ölçüyormuş gibi ağır adımlarla evine ya da sokağın başındaki bakkal dükkânına doğru giderken, bazen de mahalle lokantasında yemeğini titreye titreye yemeyle meşgul olurken, göz kapaklarının altından insanlara adavetle bakıp dururken gördüm. Zehirli ve insanı boğup rahatsız eden bu adavet, bana o zaman onun bütün gövdesinden, bütün bedeninden, bir deri bir kemik

* Veli Savaş Yelok tarafından Türkiye Tükçesine aktarılmıştır.

** 1962 yılında Kaşkaderya'da dünyaya geldi. Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümünden 1986'da mezun oldu. İlk kitabı *Urush Odamlari*, 1988 yılında yayımlandı. Yayımlanmış diğer eserlerinden bazıları *Momo Qo'shiq* (1989), *Maymun Yetaklagan Odam* (2001), *Shamolni Tutib Bo'lmaydi*'dir (2004).

kalan vücudundaki bütün damarlarından hatta ormanın içindeki tılsımlı kurgan gibi bilinmeyen ömür kalesinden esiyormuş gibi geldi. Onu gördüğümde nedense yüreğim daralmış, içim huzursuz olmuş, keyfim kaçmış gibi oldu hâlbuki henüz onunla “selamünaleyküm, aleyküm selam”dan öteye geçmemiştik. Evvela onun görünüşü hoşuma gitmemişti: Çaresiz hâline bakmadan insanları kibirle karışık afra tafrayla izliyor, herkese yabancı gözüyle dikilip şüpheli bakıyor sanki bir ömür her bir insana böyle bakarak hayatını yaşamış gibi görünüyordu. Ev sahibesi bir gün benden, ihtiyara akşam yemeği götürmemi istedi. İhtiyarın soğuk yüzünü hatırladım ve tereddüt ettim ancak “Hayır!” da diyemedim. Eski usulde yapılmış, dar bir kapıdan içeriye girdim: İhtiyar büyük eyvanda hasır sandalyeye oturmuş hâlde önündeki tuvale eğilmişti. Evi ihtişamlı ve genişti lakin taş döşenmiş meydan gibi bomboştu. Sütunları ve kasaları çürümüştü, avludan da çirkin ve kötü bir koku geliyordu. Bu çirkin koku ağaçlardan, kar altında kalıp bakımsızlıktan çerçöp yığına dönmeye yüz tutmuş bahçeden, onun resim çerçevelerinden ve eyvanda yığılmış hâlde duran çeşitli resimlerinden oluşan yığınlardan geliyordu: İnsanın içini bulandıran sası koku, çöp yığınından geliyordu. Aklımdan birdenbire “Bu çöpleri ihtiyar, ömrü boyunca saklamış olmalı.” diye geçirdim. Kokudan içim kalkar gibi olunca ihtiyarın oturduğu eyvana yöneldim. Bana itibar etmedi, göz ucuyla şöyle bir bakıverdi ve kendi işine devam etti, nedense o, resimlerinde çok çeşitli renkler kullanıyordu. Biraz ötede duran küçükçe bir orta sehpasını getirip ihtiyarın önüne koydum. Buna da itibar etmedi, kendine yemek getirmelerine alışmıştı herhâlde. O esnada ihtiyarın ellerinin titrediğini, boyları alelade sürdüğünü fark ettim. Önüne yemeği koyduktan sonra resim yapmayı bırakıp orta sehpasına döndü ve boyalı elleriyle ekmeği sakince böldü, ağzına götürdü, yarılmış dudaklarının arasından çürümüş sapsarı dişleri göründü. O zaman ben yine nedendir onun öfkeli bir tanrının heykeline epeyce benzediğini fark ettim. Burada olduğumu bile unutmuş gibi höpürdetip şapırdatarak ihtiyarlara has duraksamalarla yemeğini yiyor, ağzının iki kenarından *lağman*¹’ın suyu tekrar kâseye akıyor, başı şiddetle titriyordu; boynundaki buruşmuş damarlar, yutkunduğunda kabarıp yeşile dönüyor, yorgun gözleri yaşarıyor, sık sık da burnunu üstünü sağ koluyla kaşıyordu. Bu, onda âdet olmuştu öyle ki burnunun üstü çeşitli boyalara belenmişti. Elleri kaşığı dermansız bir şekilde kaldırırken onun şu anda tekrar ifadesiz görünüşe giren yüzüne bakınca yemeğini bile düzgün şekilde yiyemediği için asabileşen, pejmürde giyimli bu ihtiyarın ressam olduğuna kesinlikle inanasım gelmedi.

Ben ona “Resimlerinizi incelesem olur mu? Yirmili yıllardaki resimlerinizi?” diye sordum tereddütümü fark ettirmemeye gayret ederek.

İhtiyar sakince çiğnemeye devam ederek bana bakmadan bunun kendisiyle alakası yokmuş gibi sanki bir yığın çöpü gösterircesine hoşlanmadığı bir şeyi işaret ederek eliyle eyvanın üst tarafını gösterdi.

¹ **lağman:** Et, sebze ve çekilmiş erişte kullanılarak yapılan sulu yemek.

Hırıltılı bir sesle “Hepsi belirli bir düzenle dizili. O taraftan başlıyor.” dedi. Onun sesi öylesine soğuktu ki tüylerim gayriihtiyari diken diken oldu, önemmeden eyvanın üst tarafına doğru yürüdüm.

İhtiyarın yirmili yıllardaki resimlerini bu sokaktaki sanattan haberdar bir iki adam övmüş, müzede çalışan arkadaşım da onun resimlerinin sergiye konulduğunu söylemişti. Onun yirmili yıllarda *komsomol*² olduğunu, *Basmacı*³lara karşı mücadele ettiğini ve yeni hayatı kurmaya da aktif olarak katıldığını da söylemişlerdi. Bu yılların güçlü rüzgârı onu yüksek makamlara çıkarmış, otuzlu yıllarda önemli vazifelerde çalışmış, diye de söylüyorlardı. O, bu görevinden ta kendisini emekliye ayırmalarına kadarki süreçte uzun yıllar çalışmıştı. Sokaktakiler onun bu dönemdeki faaliyetlerini “miş miş”leri de ekleyip katarak anlatıyorlardı. İhtiyar, işten ayrılınca işte şu eski eve hapsolup kalmıştı; onun için, hiç kimseye katılmaz, bir zamanlar kendisinin sıkıntı verdiği insanları göresi gelmez, derlerdi. Hanımı ellili yılların sonlarında ölmüş sadece görünüşü kendisinininken de soğuk tek oğlu varmış. Oğlu kumarbazmış, önce-leri yankesicilik yapıyormuş, demişlerdi sonra cinayet işlediği için hapse girmiş, şimdiyse kumardan geçimini sağlıyormuş. O, oldukça asabi bir delikanlıydı. Onu iki defa sokakta görmüştüm. Söylediklerine göre şehrin bir ucunda, dul bir kadınla birlikte yaşıyor, ayda yılda bir babasını ziyaret ediyormuş. Bu da her vakit olduğu gibi kavgayla çıkıp gitmesiyle neticeleniyormuş. Oğlu, ihtiyarın yanına çoğunlukla sadece bir şey için yani para istemeye geliyor şayet bunu alamazsa kavgaya çıkarıyormuş hatta iki defa babasına vurup gitmiş, diye de söylüyorlardı. Pek çoğu “İhtiyarın parası var lakin hiç kimseye hatta oğluna bile koklatmaz, çok cimri.” derlerdi. Kim bilir, oğlu da babası hakkında böyle düşünse gerek ki babasına zerre kadar saygı göstermezdi. Onun sesini sokaktan geçerken işitmiştim. O “Hiçbir şeyi bilmiyorum!” diye bağırıp tehdit edici tondaki sesiyle “Eğer bulup vermezsen seninle birlikte evi de ateşe veririm.” demişti. Sonra bir yerlere fırlatılan eşyalardan gelen tangır tungur sesleri, bağırıp çağırımlar ve ihtiyarın bir şeyler diyerek sövmesi işitilirdi. Akşamleyin ev sahibesi, oğlunun ihtiyarı yine dövüp gittiğini söylemişti.

² **komsomol:** Sovyetler Birliğinde Komünist Partinin gençlik yapılanmasının üyelerine verilen ad.

³ **Basmacı:** Rusların “basmak”, “baskın” kelimelerinden yola çıkarak 1917 Devrimi’nden sonra Sovyet yönetimine karşı Türkistanlıların başlattıkları ayaklanma hareketine ve Ruslara başkaldıran siyasal amaçlı örgütlere yakıştırdıkları isim. Bu harekete katılanlar kendileri için *Korbaşı* ismini kullanmış; Türkistan’da bu hareket, *Korbaşı Hareketi* olarak adlandırılmıştır. Korbaşıların amacı, Türkistan’ı Sovyetler Birliği yönetiminden kurtarıp zulmün olmadığı Türkistan’ı kurmaktır. Türkistanlılarca bu hareket, millî direniş hareketi olarak kabul edilir (Ayrıntılı bilgi için bk. Baymirza Hayit, *Basmacılar: Ruslara Karşı Basmacılar Hareketi*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006; Dr. Baymirza Hayit, “*Basmacılar*” *Türkistan Millî Mücadele Tarihi (1917-1934)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997; Ali Bademci, *Kendi Arşiv Belgelerine Göre 1917-1934 Türkistan Millî İstiklal Hareketi: Basmacılar (Korbaşlar)*, Kamer Yayınları, 2019.)

İhtiyarın yirmili yıllardaki resmi, ilgimi çekiyordu, genel olarak ona olan merakım daha da artmıştı.

İhtiyarın eyvanı, ona atölye vazifesini yapsa gerek ki önü pencereliydi, yazın bunları ardına kadar açıp burayı havalandırması mümkündü, burası epeyce geniş bir köşeydi. Burada her türden gereksiz alet edevat; suni çiçekler, saksılar, çeşitli renklerde boyalar, çerçeveler, kitaplar, meşale taşıyan çocuğu tasvir eden heykel, taştan yapılmış çeşitli silahlar, elekler ve zincirler yığılmış şekilde duruyor, buradan da sası bir koku geliyordu. Burası eyvandan ziyade düzensiz bir ardiyeye benziyordu. Eyvan uzundu; resimler çizildiği yıllara göre sergi için dizilmiş gibi sıralanmış daha doğrusu varı yoğun kırka yakın resim ve eskiz “1957”, “1947”, “1937”, “1928”, “1926” ve benzeri düzende derlenip toplanmıştı. Resimlere bakarak yürürken nedendir merdivenlerden ihtiyarın ömür sırlarının gizlendiği kurgan tarafına doğru ilerliyormuş gibi hissettim kendimi. Sonuncunun, eyvanın köşesine asılmış resmin, altına “1921” senesi yazılmıştı: İhtiyar bu yıldan başlayarak resim çizmeye başlamış olmalı, diye düşündüm. Bu resmindeki -neredeyse hiç anlamayan birisi tarafından yapılmış gibi olsa da- renkler açık ve şeffaftı. Resimde, sık bir ormandan maymunun elinden tutup çıkan iri yarı bir delikanlı tasvir edilmişti. Onun gözleri canlıydı ve inançla parlıyordu, maymunun boynundaki zincir çok sıkı bağlanmıştı. İhtiyarın resimde ne demek istediğini anlamasam da delikanlının yüzündeki inanmışlıktan hayrete düştüm; kırmızı ve çavdar renkleri delikanlının gönlündeki hisleri bütünüyle aksettirebilmişti. Sonraki resimlerde ihtiyarın eli epeyce gelişmiş, boyalar berraklaşıp tam yerini bulmuş, tabiat manzaraları günden güne güzelleşmişti, renkler de çeşit çeşitti. Ancak nedense bir anda asumanı kaplayan sonbahardaki kargalar gibi resimlere bir soyutluk hâkim olmuştu. Siyah rengin resimden resme artması beni hayrete düşürdü, soyutluk tasvirde de boyada da fark ediliyordu. Ben her bir manzarada başka renklerin yerini siyahın aldığına şahit oluyordum. Otuzlu yıllarda çizilen resimlerse daha da soyuttu, artık bu yıllardaki resimleri tamamıyla siyah renk kaplamıştı. İhtiyar, onları gelişigüzel yapmış olmalı, diye düşündüm çünkü onun üst düzey yöneticilik devri, işte bu yıllara denk geliyordu. Ben bunlara bakmaya devam edince onların maksatsız ve felsefesiz yapıldığını fark ettim. Fakat birinci resimdeki delikanlının gözündeki kendinden eminlik ve inanç, herhangi birini gayriihtiyari kendine ram ediyordu, sizin de işte bu delikanlının peşinden isimsiz ve isyankâr bir yolculuğa çıkasınız; kendinizi ürkütücü, kapkaranlık bir ormanda ecdat ve evladınızı, hurafeleri hatta bidatleri yerle yeksan edecek ışık ve genişliğe götürüp hür bakışlara ve yalan yanlış hayatın koynuna bırakasınız gelirdi. Delikanlının gözüne baktığınızda onun kutlama yaptığını düşünürdünüz. Müzedeki dostum da böyle duyguları başından geçirmiş olmalı ki onu epeyce övmüştü. İhtiyar tam da bu resminde, kendisinin kabiliyetli ve istikbali olan bir ressam niteliğini gösterebilmişti. Eğer ihtiyarın ilk on yıldaki resimlerine dikkat ederseniz sizi de ister istemez onun gençlik devrindeki gibi muhteşem bir ruh hâli sarardı.

Ben sonraki yıllardaki resimlerin, yeteneğin körelip gitmemesi için öylesine çizilmiş olduğu mahiyetindeki kanaate varmıştım. Bu yıllarda yapılmış resimlere bomboş kalmış köy ve sokakların, sahiplerinin terk ettiği evlerin, insanı kendine çağıran kabristanların, ölüm kokusunun yayıldığı her türlü silahın, ağlayan kadın ve çocukların, çırılçıplak bozkırı kaplayan akbabaların, ölümlerin yüklendiği arabaların, pencereli hücrelerin, yanıp kül olmuş köyün, her nedense korkudan (tıpkı “Pompeii'nin Son Günü” gibi) taş kesilmiş halkın, esrarlı mahlukların, yırtıcı hayvanların, yüzlerine çeşitli yaratıkların maskelerini takmış insanların (karnaval olmalı, diye düşünmüştüm), tantanalı bir eğlence yapan yalakaların, içki çeşitlerinin, türlü çeşitli yemeklerin, çıplak kadınların, masum kızların, kuruyup kalmış çiçeklerin görünüşleri aksetmişti. Bu resimlerin ilham ya da maksatla yapıldığına inanmak zordu. Bunlara aksettirilmiş bir tane bile manzarayı anlamadan ihtiyara baktım. Yemeğini yemiş ve bana arkasını dönüp oturmuş hâlde tuvale yine koyu kahverengi renkle birşeyler çiziyordu. Sanki benim burada olduğumu unutmuş gibiydi. Onun sonraki yıllarda çizdiği resimlerinde mükemmel şekilde tasvir edilmiş tek bir adam görmedim. Bunların hepsi boyaların tuval üstüne sıvanmasından ibaretti. Bu resimlere has soyutluktan hayrete düştüm. Çünkü ihtiyar bunları en iyi resimlerinin içinden seçip ayırmıştı. O gün ben onun mahalledekilerin yere göğe sığdıramadığı ressam olmadığına kesinlikle kanaat getirmiş ve onun resimlerini görünce iyice hayal kırıklığına uğramıştım. Bu resimler bana, ümit ordularını bırakıp giden bir ömrün terk edilmiş karargâhlarına benziyor gibi geldi. Artık gıyabında onu öylesine övmüş olmaları, diye düşünmeye başlamıştım. Resimlerdeki soyutluk nedense içimi huzursuz etmişti. Ancak resimlerine bakınca ihtiyarın hayatının bir zamanlar akşam vaktinde parıldayıp açılan gül gibi engel tanımaz güçle başladığını, sonra bu kuvvetin hayatın bilinmez ırmaklarına sanki yaz yağmurunun kavurucu sıcaklığının sindiği çölün kumlarına sızıp kaybolduğu sonucuna ulaştım. Onun delikanlılık devrini hatırlatan şevk ve şuur, morluk ve gözünden akan irinli yaşlara dönüşüp kalmış olsa da hâlâ canlı bir şekilde bakan gözlerinde saklanıp kalmıştı. Bu gözler, herhangi bir inanç ve ümitten mahrumdu.

Onun yanına döndüğümde yaptığı resme bir süre göz attım: Toz gelmesin, diye üstüne tülbent kapatılan resimde, insanın ve bilmem hangi hayvanın ayaklarının tasvirini gördüm. Ve bu durum beni biraz şaşırttı çünkü tuvalde uzun yıllardan sonra insan sureti peyda olmuştu. Resim henüz yarım. İki büklüm olmuş ihtiyar, resmin karşısında diz çökmüşe benziyor, boyalar da ona güçlkle itaat ediyordu güya onlar da bu anlamsız ve soyut manzaraları aksettirmekten tamamıyla yorulmuş gibiydi.

Benim tabak çanağı toplamaya başladığımı görünce “Peki, resimler hoşunuza gitti mi?” dedi.

Omuz silktim ve resimleri anlamadığımı söyledim. Yorulduğu için kenarlarından yaşlar sızan gözlerini bana acımış gibi bir süre dikti sonra da başını salladı.

Gamlı bir ahenkle “Evet, doğru biz anlamadan yaşadık. Her attığımız adımı-mız insanlar için şüpheli ve karanlık oldu. Elbette bunda siz değil kendimiz suçluyuz.” dedi. Tıpkı insanın üstünden gülüyormuş ya da kinaye yapıyor-muşçasına istihzayla konuşuyor, her bir cümlesi insanın sinirlerini gerip öf-kelendiriyordu. Kim bilir belki de bana öyle gelmiştir! “Artık söz bitti.” der gibi eline fırçayı aldı. Onun benimle biraz daha konuşası olmadığı belliydi hatta eğer ben akşama kadar burada kalsam bile tek bir cümle dahi söyleyeceği şüp-heliydi. Kapları alıp çabucak çıkiverdim. Dönüp bana bakmadı bile.

Uzun bir süre onun söylediklerini kendimce mülahaza edip durdum. Ancak bana niçin böyle dediğini hiç anlayamadım. İhtiyarın resimlerinin arasından sadece maymunu elinden tutup götüren delikanlının resmini beğenmişim. Doğru, ben resim sanatının kötü bir hayranıydım lakin delikanlının gözlerin-deki inançtan heyecana kapılıyordum ve onun kararlı çehresi gözümün önün-de sık sık canlanıyordu. Kalan resimleriye şöyle böyle aklımda kalmıştı. İki gün sonraysa birinci resim dışında bütün resimlerindeki manzaralar birbirine karışıp gitti sonra onlar da aynı anda ağaca bir konup bir kalkan kuşlar gibi hafızamın ağaçlarından tamamıyla uçup gittiler.

Başka bir gün ihtiyara yemek götürdüğümde çöpten akmış suyun sası koku-sundan yine içim bulandı. Lakin ben artık her köşesiyle öylesine geçip giden bir ömrün mahiyetinden haber veren rahatsız edici kokuya alışmaya başla-mıştım. Biz bu defa epeyce sohbet ettik. İlginç olanı şu ki oldukça bilgiliydi ve bu vakte kadar her ne yaptıysa bunların hepsini bilerek, ne anlama geldiğini anlayarak yapmışa benziyordu. *Titian*⁴’ı da *Pikasso*’yu da, modernizmin şim-diki temsilcileri *Georges Braque*⁵’yi de *Umberto Boccioni*⁶’yi de biliyordu, onla-rın eserlerinden de epeyce haberdardı. Fakat biz o gün kesinlikle onunla başka şeyler hakkında konuşmuşuk. Hayatta neyin iyilik, neyin kötülük olduğunu tam manasıyla ayıramıyor; iyiliğin aynı zamanda birilerine kötülük, kötülüğünse aynı zamanda birilerine iyilik gibi geldiğini, hayatında vardığı sonucun da bu olduğunu söylemişti.

Onun kararlı bir tonla “Benim vardığım sonucun herkesin ulaştığı sonuç ol-ması gerekir.” mahiyetindeki ahenkte konuşmasından canım sıkıldı ve “Ha-yır! Bunlar kesinlikle birbirine zıt düşünceler! Kötülüğün iyilik olması asla mümkün değildir, her ne olursa olsun hürriyete, bağımsızlığa ve güzelliğe zıt olan şey, kötülüktür.” dedim. “Daha gençsin ya!” der gibi keyifle güldü. Sonra ciddileşip birşeyleri hatırlamış gibi konuşmaya başladı:

“Ben ömrüm boyunca kötülüğede iyiliğede eşit derecede hizmet ettim. Çünkü

⁴ **Titian:** Tiziano Vecellio (1488/1490- 576), İtalyan ressam.

⁵ **Georges Braque:** Fransız ressam ve heykeltıraş. Pablo Picasso ile Kübizm akımını başlatmıştır.

⁶ **Umberto Boccioni** (1882-1916): İtalyan futürist sanatçı, resim ve heykelleriyle tanınmıştır ama heykelleri daha popülerdir. 20. yy.da sanat kavramlarını değiştiren Avrupa sanatındaki üsluplardan biri olan futürizmin kurucularındandır.

her ne iş yaptıysam o işim iki kısma bölünürdü. Sizinle tartışmak niyetinde değilim fakat bir örnek vermek isterim. Bir zamanlar epeyce yukarı mevkide bir dostum vardı, kendisi samimi birisiydi ayrıca iltifatı da biraz severdi. Yirmi yedi yıl koltuğunu hiç kimseye vermedi, işinin ehli adamdı. O ne yapardı dersiniz? Yukarıdan, şu kadar ham madde var, diye emir gelirdi. Emri itiraz etmek ya da onu muhakeme etmek olmazdı, biz işte böyle bir ruhla terbiye edilmişiz, bunu yerine getirmek gerekir! Emri yerine getirmek için bütün fabrika işçilerinin on dört, on altı saat çalışması lazım. Buysa bilirsiniz ki resmen mümkün değildir. Daha doğrusu mümkündür de yani türlü çeşitli teşebbüsler teşkil edip yerine getirilse olur ancak on iki ay, böyle çalışmak olmaz. İnsan, makine değil! Bunun binlerce insanı sıkıntıya sokması mümkün. Hayır, dersin koltuğu teslim ediver, bir başkası gelip elbette bunu yapar. Sadece senin iyi olmanla hayat güzel oluvermiyor. O zaman benim dostum en makbul yolu seçmiş. Tekrar vurguluyorum, kendisi oldukça iyi niyetli, samimi bir adamdı. O, 'Bütün iş yapıldı.' deyip evraka imza atıverirmiş. Diğer fabrikaları da bu işe dâhil etmiş, onlar da 'bizden bu kadar, sizden şu kadar' diye yazmış. Kanaatimce insanların akıbetini düşünüp de böyle yapmış. Dostum bu yolla kendince emirlerin baskıcılığına karşı mücadele etmiş. İnsanları yirmi yedi yıl kâğıtlarla korumuş. Neticeyikela eceli gelip öldü. Sonra arkasından konuşmaya başladılar, dedikodusunu ilk önce onun koruduğu binlerce insan yaptı, yerine başkası seçildi; o, idareci nasıl emir buyurmuşsa bunu o şekilde yerine getirmek için elindeki her şeyden faydalandı hatta güçten bile! Kazanç azaldı, sadaka isteme çoğaldı; insanlar gitgide önceki müdürü pişmanlıkla hatırlamaya başladılar, onun doğru bir yol tercih ettiğini anladılar. Güzel! Söyleyin bakalım burada hangisi iyiliktir, hangisi kötülük? Bu nasıl ayrılabilir? Birincisi, insanları düşünüp kanunu suistimal etti; ikincisi, kanunu düşünüp insanları mahvetti. Ben burada hangisinin kötülük, hangisinin iyilik olduğunu hiçbir şekilde ayırıp da bir karara varamıyorum. Ömrümün devamında da bunu anlayamadım."

Onun kendinden emin konuşmasına üzüldüm. Doğrusu, delilleri beni biraz şaşırttı; kendi hayatı hakkında oldukça fazla düşünmüştü, görünüşe göre bu sebeple kararlı ve inançla konuşuyordu. Ona "Ya inanç? İnandığı fikri olan insanlar, daha doğrusu, inancı müstahkem olanlar, iyilikle kötülüğü oldukça iyi anladılar." dedim ve kararlı bir tavırla yüksek perdeden konuştuğum için de mahcup olup öylece kalakaldım.

"İnanç!" dedi ve gamlı bir ahenkte devam etti:

"Eğer bir ömür bir şeye inanıp bununla amel ederek mücadele etseydiniz hatıyana kavruyla yaşasaydınız ve bir gün iman ettiğiniz şeyinizin boş, yalan ve şişirilmiş balon gibi geçici olduğunu, sizin iyilik diye tutunduğunuz şeylerin aslının rezalete karşılık geldiğini anlayıverseydiniz böyle demezdiniz; işte bu durumda ömrünüz, kötülükle iyiliğin farkının kalmadığı bir şeye, tıpkı yoldan çıkıp tangır tungur giden, bomboş bir arabaya dönüşür. Sizse boşluğu doldurmaktan ve bu arabaya birşeyler yüklemek için her hâlükârda kötülükten de

vazgeçmezsiniz. Bu mudur inanç? Benim bu kelimeyi kullanmayı bırakmama, kırk yıldan fazla oldu. Bu kelime öylesine süslü, o kadar müzeyyen, öylesine yapay, o kadar tumturaklıdır ki onu duyduğumda midem bulanıyor.”

O, elemli bir hırıltıyla susuverdi. Öfkelenmiş nedense mahzunlaşmıştı şimdi herhangi bir şey söylersem bağırıp çağıracağı belliydi. Kendi fikrini onaylamayanlardan pek hoşlanmıyordu görünüşe göre. Bütün ömrünce iyiliğin ne olduğu, kötülüğün ne anlama geldiği sorularına cevap arayıp durduğunu ama bulamadığını kendimce tespit edince korkuya kapıldım hatta işte o gün, anlamadığım resimlerini de böylece anlamış gibi oldum; bu resimler, kendine bile inanmamış, ömrünü türlü aldanma ve avuntularla beyhude geçirmiş birinin hayat hakkındaki düşünceleri, onun mevhumluğa müstehak kalbinin paramparça olmuş hâliydi. İhtiyar, ömrünün sonuna yaklaştıkça dünyanın merhametsiz sonuçlarından kaçıp şu sakinliğin ve yalnızlığın derin ormanına saklanmıştı. Geçip giden ömrüne bu yalnızlığın koynundan durup bakmak niyetinde, kendi ömrüne de hülasalar çıkarmak arzusundaydı, muhtemelen onun söylediklerinden bu anlaşılıyordu lakin bence kendine gereken hülasaya da henüz ulaşamamıştı. Onun birbaşına sürdürdüğü hayatı, bana çürümüş bir ağacın yalnızlığı gibi korkunç geldi. Yalnızlık sanki onun sonuncu sığınağına dönüşmüştü. Cümlelerinde, insanın vücudunu zehirleyen bir şeyler vardı. Onunla çeyrek saat konuşunca kendimi “kötü” hissetmeye başladım. Çünkü ihtiyar, her şeye rağmen inandığım şeylerin hepsini paramparça etmiş, beni de kendi inançsızlığıyla zehirleyip bırakmıştı. O günden sonra ben, ihtiyarın görünüşünden içime giriveren şeytanı vücudumdan kovup çıkarıncaya kadar uzun zaman kendi gönlümü yine kendim yücelterek sadece eğlenceli hikâyeler okumayla meşgul oldum.

İhtiyarın yanına bir daha gitmedim. Avludaki perişanlıktan ve çöpten sızan suyun sası kokusundan, onun rahatsız edici sözlerinden hâlâ kendime gele-memiştim. Bunları hatırladıkça canım sıkılıyor, birdenbire bütün her şeye ilgim kayboluyordu. Ev sahibesi ona haftada bir defa yemek götürüyor, onun kendinden geçmiş hâlde ne zamandır resim yaptığını söylüyordu. Bu kadın, resimden anlamıyor dahası ihtiyarı da sevmiyordu lakin sahipsiz adama bütün sokak yemek getirdiği için onlardan da geri kalmak istemiyordu. Genel olarak dul kadınlarda tabii bir şefkat hissi vardır; onların kalbi yumuşaktır, onlar çabucak etkilenir, hemencecik kırılırlar. Ben gitgide, ihtiyarın resimlerini de akıbetini de merak etmeyi bıraktım; o sıralarda, *Onetti*⁷’nin hikâyelerini tercüme ediyordum. O, aklıma neredeyse hiç gelmiyor, aklıma düştüğü anlardaysa gözümün önünde siyah bir gölge gibi peyda oluyor, bu gölge beni durmadan takip ediyordu. Bazen onun ilk resmini hatırlayıp düşüncelere dalıyordum, fikirlerim de resimdeki delikanlının gözleri gibi huzurluydu. Sadece ihtiyarın çizdiği sonuncu resim, merakımı birazcık cezbediyordu çünkü hissettiğim kadarıyla son resmini çiziyordu. Onu bazen bakkal dükkânına gider-

⁷ Juan Carlos Onetti Borges (1909-1994): Uruguaylı roman ve kısa öykü yazarı.

ken yolda görüyordum; hayat belirtileri günden güne yok olan yüzüne gözüne, kendi ömrü için mahzun hülasalar dolmuştu sanki baharla birlikte gittikçe güzelleşen, yeşerip canlanan etrafındaki âlemin kendini istihzalara maruz bıraktığını düşünüp de bunları görmemek için yere daha fazla eğilen bedenine bakınca korkutucu fikrime inanasım geliyordu.

Bütün kış devamında ihtiyarı iki defa, kapının yanına koyduğu sandalyede oturmuş, yalancı güneşe karşı düşünür hâlde gördüm. Ev sahibesi, çenesi çok düşük bir kadındı. Bütün mahallenin dedikodusunu yapıyor sonra yine ihtiyarı “teftiş” ediyordu. Onun hakkında iğrenerek konuşuyor lakin yemek götürmeyi de ihmal etmiyordu. İhtiyarın bilhassa mahalledekilerin âdetlerine benzemeyen alışkanlıkları onun hoşuna gitmiyordu.

Baharın başlarında tatilden döndüğümde eve girmemle ev sahibesi gözünde yaşlarla beni karşıladı ve ihtiyarın üç gün önce vefat ettiğini söyledi. Vücudumu macunumsu soğuk bir şey sarıyormuş gibi ürperdim ve birdenbire aklıma resimleri geldi. Ev sahibesi bana “Ev, bomboş. Oğlunu hiçbir yerde bulamışlar yine tutuklanmış olmalı.” dedi.

Akşamüstü, ihtiyarın evine gittim. Avlu uğuldayıp duruyordu. Çöpten sızan suyun sası kokusu, onunla birlikte kaybolmuştu ancak o çirkin koku genzi hâlâ inceden inceye yakıyordu. Resimleri bir köşeye yığılmıştı. Son resmini aramaya başladım. Bunu bitirip bitirmediği beni oldukça meraklandırıyor. Sarı tuvali sonunda buldum ve yüzündeki kâğıdı alalacele sıyırıp resme baktım. Epeyce berrak renkler hemencecik dikkatimi çekti, bu resim kırk yıl içinde çizilen mahzun resimlere kesinlikle benzemiyordu. Ondaki manzarayı görünce bir süre afallayıp kaldım, onda tıpkı birincisinde olduğu gibi bir orman resmedilmişti. Ancak bu resimde maymun, kendisine bakan ve ümitsiz gözlerine gam çökmüş, beli bükük bir ihtiyarı elinden tutup ormana doğru götürüyordu.

Bunun aceleyle çizildiği belli oluyordu. Resmin çoğu yerinde boyalar isimlerine uygun sürülmüştü. İhtiyarın kendisi de ömrünün nihayetine yaklaştığını bilmiş ve bunun için acele etmişti. Arka fondaki renkler, resimdeki manzaraya uymamıştı. Bu durum, güneş battığında etrafa çöken donuk karanlığı akla getiriyordu. Fakat işte şu kahverengi renk fonuna, maymun ve adamın görünüşü açık bir şekilde aksetmiş; bu, adamın yüzündeki ümitsizliği daha da güçlendirmişti.

Ben o esnada hayat gibi sanatın da giriş ve çıkış kapılarının olduğu hakkında gayriihtiyarı düşündüm. İhtiyarın resimleri güya sırlı bir kurgandı ve ben onun ilk resmini gördüğüm dakikadan itibaren bu kurgana girmiştım, onun resimlerinde kalan soğuk duygularla yüreğim ezilerek gezmemin sebebini de bulmuş gibi oldum. Bu güne kadar ihtiyarın kurganında yaşamıştım ve şimdi de kendimi bu kurganın kapısından kimsesiz bozkıra çıkmış örümcek gibi hissediyordum. Vücudumu macunumsu, iğrenç bir maddenin yerine bir şeyini kaybeden insan gibi ihtiyarın resimlerinden kalan evham sardı.

Yaşadığım eve döndüğümde ev sahibesi mahalle idaresinde çalışan yaşlı biriyle konuşuyordu. Bana “Mahallenin yaşlıları toplanmış. Evi birisine vermekle meşguller. Ev alacağım, diyordunuz. İşte şu evi aliverin!” dedi.

Birdenbire evin bahçesindeki ağaç parçalarından gelen, buradaki çiçeklerden her bir kerpice kadar sinen o çirkin koku “pat” diye genzime çarptı, gönlüm huzursuz olmuş gibi iğrendim.

Kendi odama giderken “Hayır! Şimdilik evsiz yaşayacağım.” dedim.